

JEGYZETEK

- (1) *Zsolnai József*: A magyar közoktatás minőségi megújításának szakmai programja. =Iskola-kultúra, 1992. 6-7. sz. 5-196 p.
- (2) *Hallinger, P. – Murpy J.F.*: A hatékony iskolák társadalmi kontextusa. =American Journal of Education, 1968/5. sz. 328-355. p.

VASTAGH ZOLTÁN

A mágiától a musicalig

Színháztörténeti gerinctúra – nemcsak középiskolásoknak

Nem szokás, hogy valamely mű ismertetésekor bemutatkozzon a recenzens, akár csupán néhány szóban. Olykor azonban elkerülhetetlen, mint például most, Budai Éva „Színház az egész világ...” című könyvének esetében, mely könyv Tanulási segédlet a színház- és drámatörténet tanulásához középiskolásoknak. Tehát: szlovákiai magyar újságíró vagyok, eredeti hivatásom szerint magyar-angol szakos pedagógus.

Alkalmi színikritikusként volt lehetőségem alaposabban betekinteni a színház izgalmas világába, megismertem nem csupán a hivatásos szlovákiai magyar színjátást, ha úgy tetszik, a magyar színházkultúra szlovákiai ágának fejlődését, hanem ugyanúgy hosszú időn át belülről figyelhettem az itteni amatőr színjátszó mozgalom alakulását, zsűriztem sokszor a komáromi Jókai Napokon, a szlovákiai magyar gyermek színjátszócsoportok és bábegyüttesek dunaszerdahelyi fesztiválján, a Duna Menti Tavaszon, sőt éveken át magam is rendezője voltam egy csallóközi kisváros amatőr színtársulatának, a nagymegyeri Poloska Színháznak.

Olvasóm elnézését kérem eme személyes indításért, azonban két oknál fogva is meg kellett tennem. Egyrészt azért, hogy jelezhessem, nem ismerem olyan alaposan a magyarországi középiskolák irodalmi tananyagát, a színnáz- és drámatörténetnek szentelt órák számát, hogy ennek alapján ítélnék meg – innen –, mennyit ér a szóban forgó könyv. Következésképpen kénytelen vagyok szerzőjének ama megállapítására hagyatkozni, hogy: „igen kevés idő jut a színháztörténetre és a drámairodalomra. A négy tanév alatt a törzsanyag mindössze 6, legfeljebb 10 dráma tanítását teszi lehetővé; csupán az antik görög színházról és a Globe-ról esik szó; a drámaelmélet keretében pedig – épp-hogy – Arisztotelész Poetikája és a brechti epikus színház elmélete kerül elő”. Ha már itt tartunk, a mi magyar középiskoláinkban még talán ennyi sem. Visszagondolva gimnáziumi tanulmányaimra vagy akár a nyitrai főiskolára, ahol – mint tanárjelölteknek – illett volna tanulnunk drámapedagógiát (noha ez a „tantárgy” Magyarországon is csak az utóbbi esztendőben kezd lábra kapni), legfeljebb az antik görög drámákról volt némi sejtelmünk, meg a deus ex machináról. Ezzel úgyszólván be is fejeződött számunkra e „magasabb rendű komplexitást” hordozó műfaj, művészeti ág története. *Molnár Ferenc* színháza – mint színház – legalább olyan messzire volt tőlünk, mint *Ibsen*é vagy *Eugene O’Neill*-é, ha pedig irodalomóráinkon mégiscsak fel-felbukkant egy-egy tragédia vagy komédia, akkor ahhoz nem úgy vezetett el bennünket a tankönyv és a tanár, mint drámai alkotáshoz (drámaszerkezethez), hanem mint irodalmi műhöz, leginkább arra irányítva a kérdést, hogy miről szól, mit akar benne, vele kifejezni a szerző. Mellesleg, gyanítom, tanáraink sem nagyon tudták, mi a színház valójában. Kérdezzem meg: honnan is tudhatták volna? Nekünk sok mindent utólag kellett és kell bepótolnunk.

Élet- és mozgásterem behatárolásának másik, lényegesebb indítéka: nem tudtam nem szlovákiai magyarként (is), azaz innen nézve, mindenekeelőtt a mi iskolai, illetve amatőr

színjátszó mozgalunkra (is) gondolva olvasni *Budai Éva* lendületes stílusban megírt velős munkáját, mely az OKI Pedagógus Szakma Megújítása Projekt pályázatán nyert, valamint a Pro Renovanda Cultura Hungarie Trefort Ágoston Emlékére szakalapítványi támogatással jelent meg 1993-ban a budapesti Korona Kiadó gondozásában. Meg arra gondolva, amit a szerző ugyancsak megemlít bevezetőjében: „szinte minden pedagógus tudja, hogy a színjáték, a színház, a dráma milyen nevelési lehetőségeket hordoz. Gondoljunk csak az osztályfőnöki órákon és a nyelvtanulásban sikeresen használt szituációs játékokra vagy egy-egy jól sikerült közös színházlátogatás örömére”.

A szlovákiai magyar gyermek, diák és felnőtt amatőr színjátszás – melyet az ember mindenkori természetes önkifejezési vágyán túl a magyar szó kimondásának öröme, az anyanyelv védelmének kényszere és egyfajta ellenzéki magatartás éltetett tájainkon – produkált ugyan számos nagyszerű eredményt az elmúlt évtizedekben, miközben biztató avantgárd kísérletekben sem volt hiány (amilyenekkel különben nem dicsekedhetett két hivatásos színházunk, a komáromi Jókai Színház és a kassai Thália), azonban egészében tekintve a minőséget: mindig túl nagy volt a távolság a legjobb és a leggyengébb előadás között, még az említett fesztiválok is, melyeket pedig selejtezők, szakmai válogatások előztek meg. A falvainkban, városainkban, illetve az iskoláinkban évadonként született színházi produkcióknak, beleértve az irodalmi színpadi, a kisszínpadi műsorokat is, valamint a bábelőadásokat, mindössze tíz-tizenöt százaléka képviselt minőséget, igényes színházművészeti mércével mérhető esztétikai értéket.

Mondhatnám, nem kevés ez, más magyar nyelvterületek még ennyivel sem dicsekedhetnek, ilyen mozgalommal sem. Csakhogy ez nem lehet szempont számunkra, minthogy a színház – tetszik vagy nem a kényesebb ítéseknek – pedagógia is, a szó legnemesebb értelmében. Különösképpen, ha az iskolában művelik. Következésképpen, hol máshol, mint elsősorban az iskolában kell minőséget teremteni a színpadon is, úgy játszani a gyerekekkel, olyan formában jeleníteni meg velük például a Piroska és a farkas történetét, hogy az ne csak a szereplőknek nyújtson élményt, hanem a közönségnek is. Ha erre gondolunk, korántsem lehet mellékes kérdés – a felnőtt színjátszás esetében sem –, hogy miért rossz, unalmas, miért ízlésromboló nálunk ama nyolcvanöt-kilencven százaléka a produkcióknak, melyeket egyébiránt sokan hajlamosak, valamiféle erkölcsi vagy nemzetiségi-nemzeti küldetéstudattól vezérelve kikiáltani értéknek (elég az, hogy magyarul szólnak), noha köztudott, a művészetek világában a legnemesebb szándék is csak akkor ér célba, váltja ki a kívánt hatást, ha megfelelő esztétikai köntösben, illetve ilyen eszközök érzékeny, hozzáértő, tehetséges alkalmazásával jelenik meg. A válasz nem feltétlenül igényel fejlődéstörténeti áttekintést magyarországi olvasóm számára sem. Végeredményben egyszerű. Azért születnek oly nagy számban rossz, unalmas, ízlésromboló, színháznak alig mondható előadások, mert rendezőik járatlanok a színház világában. Mert az akarás, a lelkesedés nem párosul tehetséggel, tudással, színházi műveltséggel. Márpedig érték csak ezek együttes és egyenrangú közreműködésével teremthető. Nem állítom azt – dőreség lenne részemről –, hogy Budai Éva könyvének az elolvasása után nyomban színházi szakemberré válik valaki, nem is ez a szerző célja, de azt igen, hogy ez a könyv egyike azoknak, melyeknek az ismeretanyaga nélkül (ez esetben igazán a minimumról van szó) – kis túlzással – nem lenne szabad mégcsak hozzáérni sem a színpadhoz, még akkor sem, ha vak tyúk is találhat szemet.

Ugyanezt hangsúlyoznám a szituációs játékokkal kapcsolatban, noha a jó öreg *Johannes Amos Comenius* ugyancsak elszomorodna, tapasztalván, hogy Európának épp azokon a tájain nem alkalmazzák ezt a módszert az oktatás-nevelés folyamatában, tisztelet a kivételnek, ahol ő született és munkálkodott, azaz a tananyag dramatizálását, dramatikusan formákban történő tanítását-tanulását, melyet ő már a XVII. század első felében ajánlott az iskolák figyelmébe mint a legeredményesebb oktatási módszerek egyikét. Vagyis Comenius már akkor felismerte és hangoztatta, hogy „a színjáték, a színház, a dráma milyen nevelési lehetőségeket hordoz”. Mégsem kellett nekünk, pedig, meggyőződésem, nemcsak a nyelvtanulásban lehet sikeresen alkalmazni, hanem az irodalom-, a történelem-, a földrajzórán is, és más órákon, minthogy – játékról, párbeszéd akciókról lévén szó – élményszerűbb ez a forma, mint egy sima magyarázat, beszámoló, hagyományos feleltetési-felelési mód. Nem kellett, mindenekelőtt a szabad gondolkodástól és vé-

leménynyilvánítástól irtózó rezsimnek nem, könnyen elősorolható okok miatt, melyek boncolgatása helyett inkább reménykedjük, hogy a rendszerváltást követő szemléletváltás nyomán, valamint az iskolák és pedagógusok önállósulásával, legalábbis önállóbbá válásával végre teret nyenek a tanítási órákon a szituációs játékok, felszabadítva, önálló véleményformálásra, bátor fellépésre, szép beszédre ösztönözve-tanítva a gyerekeket. Amiként a ritmusjátékok, melyek amolyan előkészítő – és ugyancsak vidám – tanfolyamok a színpadi szerepléshez.

Mikor a könyv végére értem, óhatatlanul eszembe jutott, jó lenne nálunk is kiadni vagy áthozni olyan mennyiségben, hogy legalább egy-egy példány jusson belőle minden alap- és középiskolánkba, a Csemadok (azaz a Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség) területi titkárságaira, alapszervezeteibe, a dél-szlovákiai regionális művelődési központokba. A könyvesboltokba is. Merthogy – tudom, csúnya a szó – alapkönyv a „Színház az egész világ...” Szerzője, aki gyakorló pedagógus, két és fél évezred színház-és drámatörténetét tekinti át, ám a kiindulópont távolabbi, hiszen ez a történet is valahol a barlangrajzok korában kezdődik, már az őseMBER mágiáiban feltűnnek színházi elemek, szerepjátszásra, színjátékokra épülnek. Persze, csupán néhány bekezdés szól erről a könyvben, és máris az ókori Hellászban vagyunk, a Dionüszosz-ünnepeken. „Szokásrendszerük megismerése világítja meg, hogy lett a szertartásokból színház.” Valójában itt, illetve az antik görög teátrum és dráma bemutatásával, *Aiszkhüloszék* megidézésével indul a két és fél ezer esztendő átfogó gerinctúra, melynek során Budai Éva – az egyes korstílusok szerint haladva az időben („vállalva az olykor szükséges magyarázkodást, az időrendben való eltérések miatti előre- és hátrautalást”) – a színház és dráma fejlődését meghatározó mozzanatok, műveket, írókat emel ki, általában röviden, a lényegre szorítkozva; ahol szükséges, ott természetesen kitér történelmi eseményekre, néhány szóban képet rajzol az adott kor vagy ország társadalmi körülményeiről, vagyis a közegről, melyben a színház történik. Közben – *Arisztotelésztől* kezdve *Boileau*-n, *Katona Józsefen* át *Brechtig* – idézetekkel, valamint zenei és képzőművészeti párhuzamokkal is igyekszik érzékletesebbé – foghatóbbá – tenni az éppen tárgyalt korstílust, színházművészeti tendenciákat, szóljon akár a középkori Európa vallásos színjátékairól, a magyarországi kezdetekről, a Távols-Kelet, az angol felvilágosodás színházáról, a német klasszicizmusról, a modern dráma születéséről, az abszurd drámáról vagy az amerikai színházról és musicalről. Ilyenképpen, mondanom sem kell, nemcsak fejlődéstörténet, hanem – a színházi kereteken túl – bizonyos mértékben eszme- és stílustörténet egyszersmind ez a könyv, mely a ma színházával, épületének, tárgyi alkotóelemeinek, valamint szereplőinek (a segédrendezőket és a sűgöt is beleértve), illetve funkciójának az ismertetésével zárul. Azaz hogy még nem. A gerinctúra után egy kislexikon található, közel száz drámaíró arcúja, életrajza, legjelentősebb műveinek címe, majd egy táblázat következik, az időrendi áttekintés, és ami különösen hasznos kiegészítője még ennek az alig valamivel több mint másfél száz oldalas tanulási segédletnek, az a Kis színházi fogalomtár.

Erénye pedig az egésznek – s örömmel is tulajdonképpen ebből fakad – a tömörség. Nem véletlenül utaltam már rá fentebb. Például, a XVIII. századi olasz és francia vígjátékról mindössze egy oldal szól, vagy az abszurd drámáról szűk két oldal. Jószerivel tenyérnyi helyen mit lehet elmondani ilyen hatalmas kiterjedésű „történelmekről”? Feleljen erre a kérdésre a recenzens úgy, hogy vaskos színháztörténeti kötetek tucatjai sem tudnak sokkal többet, ha nem olvassuk el vagy nem nézzük meg színházban magukat a darabokat. Az iménti példák esetében Budai Éva *Goldoni* Két úr szolgája, *Beaumarchais* Figaró házassága, illetve *Ionesco* A kopasz énekesnő, *Genet* Cselédek, *Beckett* Godot-ra várva és *Mrožek* Tangó című darabját ajánlja figyelmünkbe.

Így lesz kerek a világ. A színház világa. A róla szerzett tudásunk. Legalábbis már nem annyira hézagos, hogy ne lehetne rá építeni – jót.

Budai Éva: Színház az egész világ. PSZM – Korona Kiadó, Budapest, 1993. Kapható: Mentor Könyvesbolt, Budapest V., Dorottya u. 8.

BODNÁR GYULA